

Miljø- og
Fødevareministeriet
Naturstyrelsen

Natura 2000- plejeplan

for lysåbne naturtyper og arter
på Naturstyrelsens arealer
2. planperiode 2016-2021
i Natura 2000-område nr. 112
Lillebælt

Titel:

Natura 2000-plejeplan for
Naturstyrelsens arealer
2. planperiode 2016-2021 i Natura
2000-område nr. 112 Lillebælt

Udgiver:

Naturstyrelsen
Gjøddinggård
Førstballevej 2
7183 Randbøl
www.nst.dk

År:

2017

Foto:

Naturstyrelsen

Kort:

Naturstyrelsen, på baggrund af kortmaterialer i henhold til tilladelse
G18/1997 (Kort og Matrikelstyrelsen)

ISBN nr.

978-87-7179-070-2

Må citeres med kildeangivelse.

1. Generelt

Der er 20. april 2016 offentliggjort Natura 2000-planer for 252 områder i Danmark.

Denne plejeplan følger op på Natura 2000-planen for område N112 *Lillebælt* og vedrører Naturstyrelsens arealer på 79 ha.

Figur 1: Kort over Natura 2000-områdets afgrænsning

- Natura2000 område
- Naturstyrelsens areal

I denne plejeplan er arealer og indsatser opdelt på henholdsvis lysåbne naturtyper og arter knyttet til de lysåbne naturtyper. Natura 2000 plejeplaner for de skovbevoksede naturtyper, samt mere detaljerede oplysninger om indsatsen i Natura 2000-områderne findes på Naturstyrelsens hjemmeside vedr. Natura 2000. Bemærk, at Naturstyrelsens samlede arealforvaltning i området er

omfattet af flere planbestemmelser og retningslinjer end dem, der findes i denne plan. For supplerende læsning herom henvises til Naturstyrelsens driftsplaner for det pågældende område, som findes på Naturstyrelsens hjemmeside vedr. driftsplanlægning.

Naturstyrelsen har udarbejdet et resumé af plejeplanen, som indgår i en kommunal Natura 2000-handleplan. Dette resumé er vedlagt som bilag 1.

Plejeplanen gælder for perioden 2016 -2021 og skal således senest være gennemført med udgangen af år 2021. Plejeplanen vil forsat være gældende efter 2021 og efterfølgende alene blive ajourført, når der foretages ændringer i udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, ændringer i Natura 2000- eller driftsplanlægningen eller ændringer i øvrige forhold, der måtte give anledning til at ajourføre plejeplanen.

Grundlag for prioriteringer og valg

Natura 2000-planen udgør grundlaget for plejeplanens prioriteringer og valg. I de tilfælde hvor der har været forudset en modstrid mellem hensyn til forskellige arter og/eller naturtyper på områdets udpegningsgrundlag, har Natura 2000-planen allerede foretaget denne prioritering.

Overvågning

Natura 2000-indsatsen bliver løbende overvåget i forhold til udpegningsgrundlag og naturværdier via NOVANA overvågningsprogram. Desuden afrapporterer Danmark den nationale indsats vedrørende habitat- og fuglebeskyttelsesdirektiverne til EU-kommissionen hvert 6. år.

I 2016-18 foretager Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning (SVANA) genkortlægning og tilstandsvurdering på alle arealer (lysåbne naturtyper og skovnaturtyper), og resultatet forventes at indgå i kommende basisanalyser for hvert enkelt område i 2019.

Få adgang til MiljøGIS overvågningsdata fra basisanalysen her:

<http://miljoegis.mim.dk/cbkort?profile=natura2000planer2h2014>

2. Områdebeskrivelse

Lillebælt er et særpræget havområde med lave og dybe områder, som mod nord indsnævres til en flodlignende rende med op til 80 meters dybde. Stærk strøm udsætter kysterne for erosion, og materialet aflejres andre steder som krumodder og strandvolde.

Hele havområdet udgøres af habitattyperne lavvandede bugter, sand-banker, rev, kystlaguner og mudder- og sandflader. Området indeholder desuden 3 større beboede øer og 7 holme samt mange store og små kystlaguner, der typisk er opstået ved, at krumoddesystemer har afsnøret en del af havområdet. I tilknytning til krumodderne er der stedvis udviklet store strandengsarealer med naturlige tidevandsrender.

I kystområderne er der også mange vigtige og store forekomster af rigkær, som ofte er udviklet i tilknytning til strandengene. Desuden er der forekomster af bl.a. kalkoverdrev og sure overdrev. Natura 2000-området ligger i Haderslev, Kolding, Middelfart og Assens kommuner og indenfor Vandområdedistrikt Jylland og Fyn.

For en uddybende beskrivelse af Natura 2000-området, herunder præsentation af udpegningsgrundlaget for området, henvises til [Natura 2000-planen](#). På SVANAs hjemmeside kan der også findes forklaring af begreber mv.

Inden for området forvalter Naturstyrelsen fem arealer på i alt 79 ha i den jyske del af området. Tre af arealerne er beliggende mod nord på Stenderuphalvøen (Stenderup Hage og Stenderup Sønderskov/Seljumengen). De øvrige to er beliggende mod syd og består af arealer på Årø samt et lille areal ved Råde Strand længere mod syd. Der er primært tale om strandengsområder.

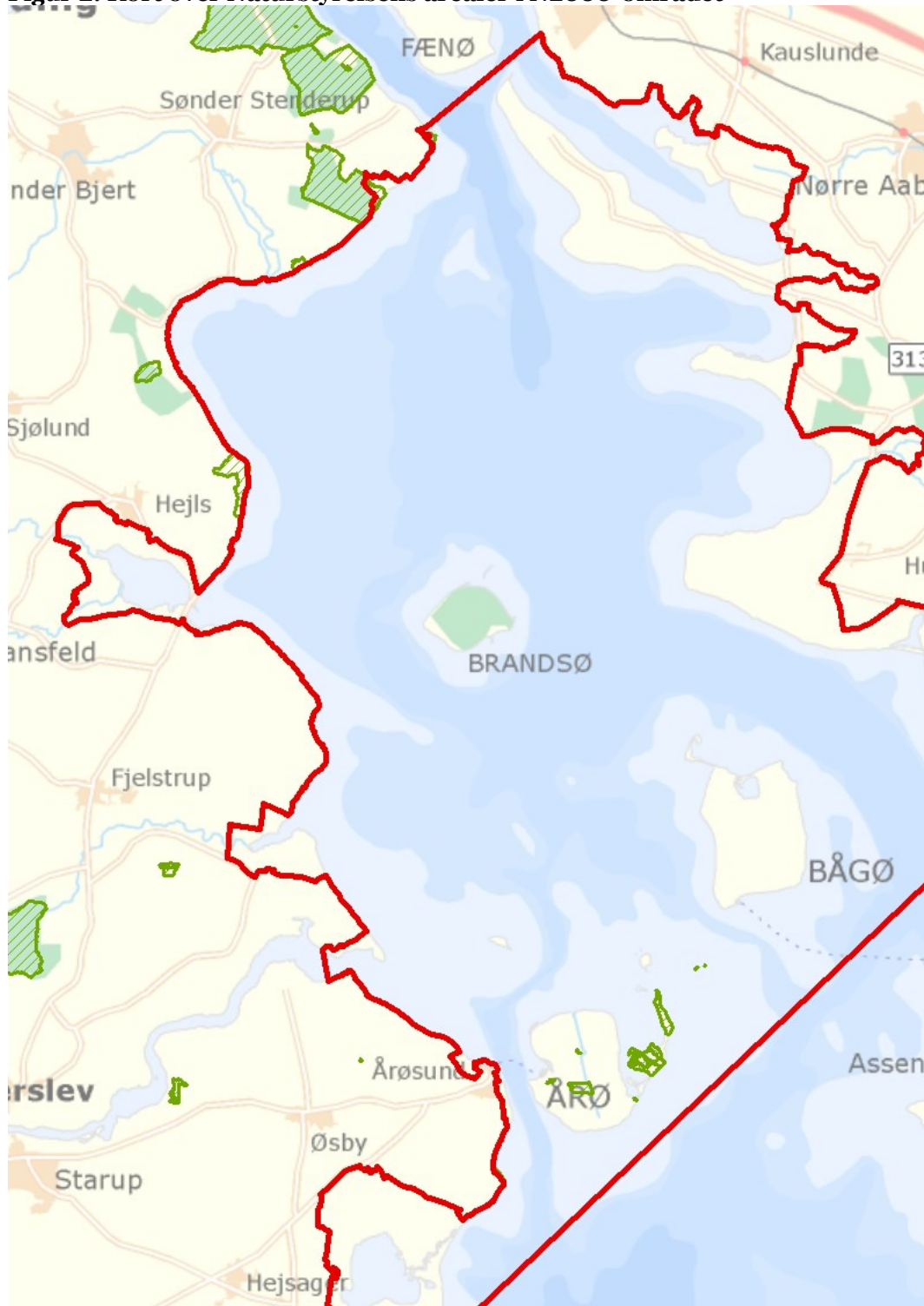
Området ved Stenderup Hage består af små arealer med strandeng og strandvold. Publikum har adgang til kysten, og området er velbesøgt. Størstedelen af strandengsarealet er hegnat. Seljumengen ved Stenderup Sønderskov er et areal med primært strandeng iblandet lidt mosaik af rigkær. Der er også en lille kystskrænt.

Årø Kalv på den østlige side af Årø er ynglefuglereservat. Kalven består af sandstrand og ikke særlig veludviklet klitvegetation, mens kernen og den vestlige del består af strandenge med kystlaguner og strandsøer.

Arealerne på midten og på den vestlige del af Årø består af et skovrejsningsareal og en afgræsset strandeng.

Arealet ved Råde Strand er et mindre, halvtørt og lettere kuperet areal, der er en mosaik af overdrevsarealer og grå/grøn klit under tilgroning.

Figur 2: Kort over Naturstyrelsens arealer i N2000-området

- Natura2000 område
- Naturstyrelsens areal

Tabel a: Kortlagte lysåbne naturtyper i plejeplanen

Lysåbne naturtyper (ha)		
	naturtype	Total
1330	Strandeng	36,7
2130	Grå/grøn klit	7,4
7230	Rigkær	0,3
1210	Strandvold med enårige	0,5
1220	Strandvold med flerårige	0,2
Hovedtotal		45,1

Desuden er der i udpegningsgrundlaget nævnt følgende arter, der forekommer, eller har potentiale til at kunne indfinde sig, i Naturstyrelsens dele af Natura 2000-området:

Ynglefugle:

- Rørhøg (Y)
- Engsnarre (Y)
- Brushane (Y)
- Havterne (Y)
- Mosehornugle (Y)
- Havørn (Y)
- Plettet rørvagtel (Y)
- Klyde (Y)
- Fjordterne (Y)
- Dværgterne (Y)

Trækfugle:

- Sangsvane (T)
- Edderfugl (T)
- Toppet Skallesluger (T)
- Bjergand(T)
- Hvinand(T)

Ovenstående arter er alle på udpegningsgrundlaget for Fuglebeskyttelsesområde nr. 47.

3. Status for gennemførelse og erfaringer fra 1. plejeplanperiode

Plejeplanen for 1. planperiode omfattede i alt 6 plejetiltag, herunder bekæmpelse af invasive arter, hegning og græsning.

Naturstyrelsen har gennemført en evaluering i form af en statusopgørelse og overvejelser om hvilke erfaringer, der kan drages af første planperiode. Med baggrund i denne evaluering kan Naturstyrelsen konkludere, at de planlagte indsatser er gennemført i plejeperioden for Naturstyrelsens arealer og at disse indsatser har bidraget positivt til opfyldelse af Natura 2000-planens målsætninger.

Tabel b: Status for gennemførelse af plejeplanens mål for 1. planperiode 2009-2015.

Gennemførte indsatser (antal)	6	Gennemførte indsatser (areal)	27,7 ha	100 %
Ikke-gennemførte indsatser (antal)	0	Ikke-gennemførte indsatser (areal)	0 ha	0 %

Generelle bemærkninger og erfaringer i forhold til 1. generations plejeplanlægning

Generelle bemærkninger

I området er ovennævnte plejetiltag gennemført til sikring af den sammenhængende lysåbne natur. Alle plejemål vurderes at være nået.

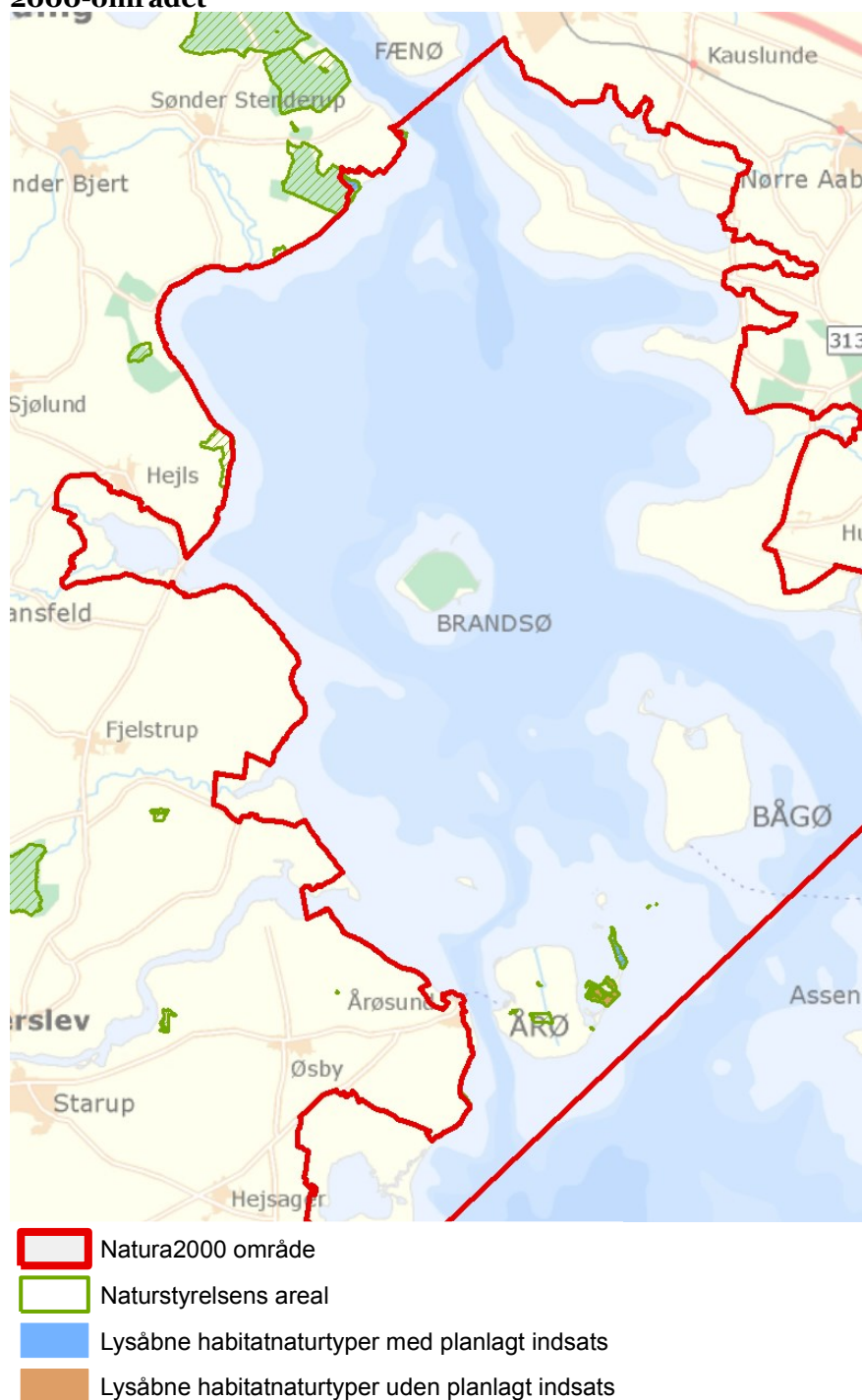
Habitatnaturtyperne i udpegningsgrundlaget vurderes overordnet at have haft gavn af plejen, der har medvirket positivt i forhold til målet om at sikre en gunstig bevaringsstatus.

Konkrete erfaringer

1. Bekæmpelse af invasive arter (rynkede rose) på mindst tre hektar på Årø Kalv er gennemført ved afslåning. Tiltaget følges op med yderligere afslåning eller rodfræsning og eventuelt afgræsning.
2. Rævens prædation af fugle på Årø Kalv er blevet begrænset, ved at jagten på ræv er intensiveret via gravjagt på Årø Kalv. For adskillige år siden har det været forsøgt at opsætte rævetæt hegn tværs over roden af Årø Kalv. Det viste sig ikke at fungere, da rævene passerede hegnet ved lavvande og svømmede uden om hegnet.
3. På arealerne ved Stenderup Hage har der i en årrække været græsset med islandske heste. Græsningen fungerer godt. Arealet græsses ikke om vinteren da arealet er for vådt.
4. Seljumengen har igennem flere år været græsset med ungvæg. I 2015 blev der sat nyt hegn, og arealet med græsning blev udvidet. Det har betydet, at de meget tagrørsdominerede arealer er blevet græsset ned til gavn for vadefugle.

4. Mål og plejetiltag

Figur 3: Oversigt over lysåbne naturtyper og planlagte indsatser i Natura 2000-området

Plejeplanen er udarbejdet i overensstemmelse med Natura 2000-planens målsætninger og adresserer konkret følgende områdespecifikke retningslinjer fra Natura 2000-planens indsatsprogram:

- Der sikres sammenhæng mellem forekomster af kalkoverdrev, surt overdrev og rigkær med henblik på at gøre arealet mere robust overfor a) pludselige hændelser (f.eks. ekstreme vejrforhold), b) klimaændringer c) for at mindske randpåvirkninger fra omkringliggende landbrugsarealer eller d) for at bidrage til etablering af større driftsenheder
- Der iværksættes en bekæmpelse af invasive arter på naturtyperne strandeng, grå/grøn klit, kalkoverdrev og surt overdrev med fokus på arealer med en forekomst på over 10 %
- Naturstyrelsen vil være særlig opmærksom på naturtyperne kalkoverdrev, surt overdrev, tidvis våd eng og rigkær samt ynglefuglene brushane, dværgterne, plettet rørvagtel og mosehornugle, samt den rastende edderfugl, som har en væsentlig forekomst i området og er i tilbagegang (jf. områdets målsætning).

I dette afsnit beskrives Naturstyrelsens *mål* for de ovenstående lysåbne naturtyper og arter i denne planperiode. Der kan være flere mål for et givent areal med en naturtype, og det samme kan være tilfældet for en art.

Desuden præsenteres de typer af *plejetiltag*, som Naturstyrelsen vil anvende på baggrund af Naturstyrelsens erfaringer og bedste viden om naturpleje, der blandt andet omtales i det vejledende indsatskatalog for N2000-plejeplanlægning for lysåbne naturtyper, Skov- og Naturstyrelsens Naturplejestrategi (1999), Naturstyrelsens plejebog om 'Græsning og høslæt i naturplejen', Naturstyrelsens plejebogsserie for henholdsvis overdrev, ferske enge, søer, strandenge, hede, mose, små vandhuller samt Naturstyrelsens Naturportal.

På et areal kan der forekomme mere end én slags plejetiltag, ligesom der kan være fastlagt flere tiltag for en art.

Arealtallene i tabellerne udtrykker Naturstyrelsens vurdering af omfanget af de enkelte plejetiltag, der vil blive gennemført i plejeplanens periode. På Naturstyrelsens hjemmeside vedr. Natura 2000 findes links til kort med detaljerede oplysninger om mål og indsatser på lokalitetsniveau.

Plejemål og plejetiltag for lysåbne naturtyper

Der vil på de lysåbne naturtyper i dette Natura 2000-område blive foretaget *løbende* pleje, med henblik på opretholdelse af naturtypen i form af henholdsvis strandeng, rigkær og grå/grøn klit, jf. nedenstående skema.

Tabel c: Plejemål for lysåbne naturtyper

Målsatte habitatnaturtyper (ha)				
		Naturtype	Målsætning	Total
Eksisterende habitatnatur	1330	Strandeng	Sikring af naturtypen	36,7
			Naturtypebevarende pleje	36,7
	2130	Grå/grøn klit	Sikring af naturtypen	7,4
			Naturtypebevarende pleje	7,4
	1210	Strandvold med enårige	Sikring af naturtypen	0,5
			Naturtypebevarende pleje	0,4
			Naturlig dynamik	0,1
	7230	Rigkær	Sikring af naturtypen	0,3
			Naturtypebevarende pleje	0,3
	1220	Strandvold med flerårige	Sikring af naturtypen	0,2
			Naturlig dynamik	0,2

Tabel d: Planlagte løbende plejetiltag af hensyn til lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)					
		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	1330	Strandeng	Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	0,9
			Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	4,8
	2130	Grå/grøn klit	Græsning	Eksisterende	31,2
			Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	0,5
	1210	Strandvold med enårige	Græsning	Eksisterende	2,1
			Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	4,8
	7230	Rigkær	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	0,4
			Andet areal uden drift	Nyt	0,1
	1220	Strandvold med flerårige	Græsning	Eksisterende	0,3
			Andet areal uden drift	Nyt	0,2

I tabel e er der en opdeling i to kategorier:

- "Eksisterende driftsplan mv.": Kategorien dækker over de tilfælde, hvor den pågældende drift/pleje allerede forekommer eller hvor det fremgår af eksisterende driftsplaner og lignende, at tiltaget skal gennemføres.
- "nye tiltag": Kategorien omfatter de tiltag, der alene gennemføres for at opfylde målene i N2000-planerne for 2016-2021.

Plejemål og plejetiltag for arter

Som hovedregel vil arterne på udpegningsgrundlaget have gavn af plejetiltagene for naturtyperne i de områder som arten er eller potentielt kan blive tilknyttet. Disse plejetiltag fremgår af tabel d.

Naturstyrelsen planlægger ikke yderligere indsats for de udpegede arter end de plejetiltag, der er oplyst under plejeplanerne for de lysåbne naturtyper.

Det er aftalt med de involverede kommuner, at de og ikke Naturstyrelsen planlægger tiltag alene for de udpegede ynglefuglearter. Det skyldes, at Naturstyrelsen i modsætning til kommunerne kun ejer få og små arealer, der er udpeget som levesteder.

En mere detaljeret beskrivelse af specifikke artsplejetiltag fremgår af Naturstyrelsens hjemmeside vedr. Natura 2000.

Forventningen til den samlede indsats

Den samlede indsats for naturtyper og arter på styrelsens arealer forventes at medføre, at:

- Udviklingen i areal og tilstand er stabil eller i fremgang for naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse I eller II.
- Udviklingen i tilstanden af naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til tilstandsklasse III-V, er i fremgang, således at der på sigt opnås tilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed for det.
- Det samlede areal af naturtypen/levestedet er stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det.
- Tilstanden og det samlede areal af naturtyper uden tilstandsvurderingssystem stabiliseres eller øges og målsætningen er gunstig bevaringsstatus.
- Arter uden tilstandsvurderingssystem og deres levesteder på sigt opnår gunstig bevaringsstatus. Det betyder, at tilstanden og det samlede areal af levestederne for de udpegede arter stabiliseres eller øges, således at der er grundlag for tilstrækkelige egnede yngle- og fourageringsområder for arterne.

Bilag

Bilag 1: Resumé af plejeplan for Naturstyrelsens arealer i Natura 2000-område N 112 Lillebælt.

Lillebælt er et særpræget havområde med lave og dybe områder, som mod nord indsnævres til en flodlignende rende med op til 80 meters dybde. Stærk strøm udsætter kysterne for erosion, og materialet aflejres andre steder som krumodder og strandvolde.

Hele havområdet udgøres af habitattyperne lavvandede bugter, sand-banker, rev, kystlaguner og mudder- og sandflader. Området indeholder desuden 3 større beboede øer og 7 holme samt mange store og små kystlaguner, der typisk er opstået ved, at krumoddesystemer har afsnøret en del af havområdet. I tilknytning til krumodderne er der stedvis udviklet store strandengsarealer med naturlige tidevandsrender.

I kystområderne er der også mange vigtige og store forekomster af rigkær, som ofte er udviklet i tilknytning til strandengene. Desuden er der forekomster af bl.a. kalkoverdrev og sure overdrev. Natura 2000-området ligger i Haderslev, Kolding, Middelfart og Assens kommuner og indenfor Vandområdedistrikt Jylland og Fyn.

Inden for området forvalter Naturstyrelsen fem arealer på i alt 79 ha i den jyske del af området. Der er primært tale om strandengsområder.

Tabel I: Kortlagte lysåbne naturtyper i plejeplanen

Lysåbne naturtyper (ha)		
	naturtype	Total
1330	Strandeng	36,7
2130	Grå/grøn klit	7,4
7230	Rigkær	0,3
1210	Strandvold med enårige	0,5
1220	Strandvold med flerårige	0,2
Hovedtotal		45,1

Plejeplanen er udarbejdet i overensstemmelse med Natura 2000-planens målsætninger og adresserer konkret følgende områdespecifikke retningslinjer fra Natura 2000-planens indsatsprogram:

- Der sikres sammenhæng mellem forekomster af kalkoverdrev, surt overdrev og rigkær med henblik på at gøre arealet mere robust overfor a) pludselige hændelser (f.eks. ekstreme vejrforhold), b) klimaændringer c) for at mindske randpåvirkninger fra omkringliggende landbrugsarealer eller d) for at bidrage til etablering af større driftsenheder
- Der iværksættes en bekæmpelse af invasive arter på naturtyperne strandeng, grå/grøn klit, kalkoverdrev og surt overdrev med fokus på arealer med en forekomst på over 10 %
- Naturstyrelsen vil være særlig opmærksom på naturtyperne kalkoverdrev, surt overdrev, tidvis våd eng og rigkær samt ynglefuglene brushane, dværgterne, plettet rørvagtel og mosehornugle, samt den rastende ederfugl, som har en væsentlig forekomst i området og er i tilbagegang (jf. områdets målsætning).

Indsats for de lysåbne naturtyper

I det følgende angives Naturstyrelsens planlagte indsats for de lysåbne naturtyper på udpegningsgrundlaget. Indsatsen er beskrevet i 2 tabeller:

- Lysåbne naturtyper

Tabel II: Plejemål for lysåbne naturtyper

Målsatte habitatnaturtyper (ha)					
		Naturtype	Målsætning		Total
Eksisterende habitatnatur	1330	Strandeng	Sikring af naturtypen		36,7
			Naturtypebevarende pleje		36,7
	2130	Grå/grøn klit	Sikring af naturtypen		7,4
			Naturtypebevarende pleje		7,4
	1210	Strandvold med enårige	Sikring af naturtypen		0,5
			Naturtypebevarende pleje		0,4
			Naturlig dynamik		0,1
	7230	Rigkær	Sikring af naturtypen		0,3
			Naturtypebevarende pleje		0,3
	1220	Strandvold med flerårige	Sikring af naturtypen		0,2
			Naturlig dynamik		0,2

Tabel III: Planlagte løbende plejetiltag for lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)					
		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	1330	Strandeng	Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	0,9
			Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	4,8
	2130	Grå/grøn klit	Græsning	Eksisterende	31,2
			Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	0,5
			Græsning	Eksisterende	2,1
			Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	4,8
	1210	Strandvold med enårige	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	0,4
			Andet areal uden drift	Nyt	0,1
	7230	Rigkær	Græsning	Eksisterende	0,3
			1220	Strandvold med flerårige	Andet areal uden drift

I tabel III er der en opdeling i to kategorier:

- "Eksisterende driftsplan mv.": Kategorien dækker over de tilfælde, hvor den pågældende drift/pleje allerede forekommer eller hvor det fremgår af eksisterende driftsplaner og lignende, at tiltaget skal gennemføres.
- "nye tiltag": Kategorien omfatter de tiltag, der alene gennemføres for at opfylde målene i N2000-planerne for 2016-2021.

Særlig indsats for arter

Plejen af områdets lysåbne naturtyper vil samtidig tilgodese en række arter på udpegningsgrundlaget.

Det er aftalt med de involverede kommuner, at de og ikke Naturstyrelsen planlægger tiltag alene for de udpegede ynglefuglearter. Det skyldes, at Naturstyrelsen i modsætning til kommunerne kun ejer få og små arealer, der er udpeget som levesteder.

Forventningen til den samlede indsats

Den samlede indsats for naturtyper og arter på styrelsens arealer forventes at medføre, at:

- Udviklingen i areal og tilstand er stabil eller i fremgang for naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse I eller II.
- Udviklingen i tilstanden af naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til tilstandsklasse III-V, er i fremgang, således at der på sigt opnås tilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed for det.
- Det samlede areal af naturtypen/levestedet er stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det.
- Tilstanden og det samlede areal af naturtyper uden tilstandsvurderingssystem stabiliseres eller øges og målsætningen er gunstig bevaringsstatus.
- Arter uden tilstandsvurderingssystem og deres levesteder på sigt opnår gunstig bevaringsstatus. Det betyder, at tilstanden og det samlede areal af levestederne for de udpegede arter stabiliseres eller øges, således at der er grundlag for tilstrækkelige egnede yngle- og fourageringsområder for arterne.

**Miljø- og
Fødevareministeriet**
Naturstyrelsen

Gjøddinggård
Førstballevej 2
7183 Randbøl

www.nst.dk